

Jussi Onnismaa

Ohjauksen tarve lisääntymässä ?

Mitä enemmän yksilöllistä pärjäämistä koulutuksessa ja työelämässä vaaditaan, sitä vaikeammaksi tulee selviäminen yksin. Epävarmuus ja yhteiskunnalliset muutokset näyttävät lisänneen ohjaus ja neuvonta-palveluita. Myös itseohjautuvuutta korostavassa aikuiskoulutusjärjestelmässä perinteinen opetus ja didaktiikka hapertuvat ohjauksen ja uusien oppimisympäristöjen tullessa osin niiden tilalle.

Ohjaus toimintamuotona on ensi näkemältä helposti kuvattavissa tai jäsennettävissä, mutta käytännössä ohjaustyön käsitteellistäminen on hankalaa. Hansen & al. (1977) toteavat, että ohjauksellisten työmuotojen nopea lisääntyminen pikemminkin hämärtää kuin selventää sitä, mitä ohjauksella (*counselling*) tarkoitetaan. Siitä huolimatta, etteivät englannin kielen counselling ja suomen kielen ohjaus ole ongelmattomasti palautettavissa toisiinsa, toteamus 1970-luvun Amerikasta sopii erittäin hyvin 1990-luvun suomalaiseen tilanteeseen.

Ohjaustyö on viime vuosina lisääntynyt ja instituutioitunut Suomessa nopeasti nuorten työpajahankkeiden, ammatillisen aikuiskoulutuksen, syrjäytymisuhkaa torjuvien EU-hankkeiden ja työkykyä ylläpitävän kuntouttavan toiminnan yhteydessä. Työvoimatoimistojen ammatinvalinnanohjaus ja oppilaitosten opinto-ohjaus ovat vakiintuneita ohjaavan työn muotoja. Niinikään vakiintunut, mutta vähemmän tunnettu ohjauksen muoto on aikuiskoulutuskeskusten ja muiden järjestäjien toteuttama ohjaava koulutus. Sen tarkoituksena on auttaa työelämän muutosvaiheessa olevia löytämään suunta urallaan (Järvinen & al. 1996). Monet uudet ja perinteisetkin ohjausalan työmuodot näyttävät kehittyneen ja vakiintuneen reaktiona yhteiskunnan nopeisiin ja ennakoimattomiin muutoksiin *ad hoc* -pohjalta pikemminkin kuin teoreettisen jäsennyksen edistämistä.

Ohjaustyön monitulkintaisuus

Anna Raija Nummenmaan mukaan (1993) ohjaus-käsitteellä viitataan toisaalta opetus- ja ihmissuhdeammateissa käytettävään työmenetelmään, ammatillisen keskustelun muotoon, ja toisaalta institutionaaliseen toimintaan, jolle on asetettu tietyt sisällölliset tavoitteet - kuten ammatinvalinnanohjaus tai ohjaava koulutus - ja joissa käytetään tiettyjä työmenetelmiä. Ohjauksen kohteena voi olla yksilö, ryhmä tai laajempi yhteisö. Ohjausta työmenetelmänä käsittelevät määritelmät poikkeavat toisistaan riippuen siitä, korostetaanko niissä itse *menetelmää*, ohjaajan ja ohjattavan *välistä vuorovaikutussuhdetta* vai sitä prosessia, johon ohjauksella pyritään vaikuttamaan. Ohjauksen varhaisemmissa määritelmässä painopiste oli metodeissa ja kognitiivisissa aspekteissa, mutta uudemmissa määritelmässä korostuvat ohjaussuhteeseen ja ohjausprosesseihin liittyvät näkökulmat.

Ohjauksen käsite on siten monitulkintainen, mutta samaa voidaan sanoa englanninkielen lähimmästä vastineesta counselling (ks. viite 1). Useimmissa angloamerikkalaisissa counsellingoppikirjoissa pohditaan monelta kannalta counsellingin suhdetta koulutukseen, kuntoutukseen ja terapiaan. Counsellingin piirteinä nähdään oppikirjoissa yleensä luottamuksellisuus ja asiakkaan itsemääräämisoikeuden tukeminen. Asiakas on oman tilanteensa paras asiantuntija. British Association of Counsellors määrittelee ohjauksen toiminnaksi, jossa asiakkaan roolissa olevalle henkilölle annetaan "aikaa, huomiota ja kunnioitusta", jotta hänen hyvinvointinsa ja voimavaransa lisääntyisivät (Bond 1994). Guidance-termiä voidaan osin käyttää

counsellingin tapaan, mutta siinä korostus on perinteisellä asiantuntijuudella: asiantuntija diagnosoi ja tietää paremmin. Suomen kielen sana ohjaus sisältää guidance-sanana rasitteita, eikä siten ole paras mahdollinen termi kuvaamaan ohjausprosessia, koska opiskelijoita/asiakkaita ei viime kädessä 'ohjata' mihinkään, vaan autetaan heitä ohjaamaan itse itseään.

Opiskelijoita/asiakkaita ei viime kädessä "ohjata" mihinkään, vaan autetaan heitä ohjaamaan itse itseään.

Counselling on alun alkaen ollut hyvin amerikkalainen ilmiö, mihin syytä on haettu muun muassa individualismin perinteestä ja sosiaalisten epäkohtien reformihankkeista vuosisadan alussa ja toisaalta 1960-luvun 'Great society'n' yhteydessä. Nykyaikaisen counsellingin nousu voidaan liittää sodanjälkeiseen amerikkalaisen unelman romahdukseen. Perinteinen individualismi saatettiin muutostilanteessa oikeuttaa juuri nopeasti laajentuneen counsellingin tuella, esimerkiksi transaktioanalyysi on paljolti juuri menestyjien auttamista menestymään vielä paremmin. Counselling-työ on tästä näkökulmasta palvelut eräänlaisena yhteiskunnallisena kittinä (Lahikainen 1995; George & Cristiani 1990; Sherzer & Stone 1980). Ei tunnu täysin epäuskottavalta, etteikö myös Suomessa ohjauksen äkillinen lisääntyminen itseohjautuvuuspainotuksineen voisi liittyä monien perinteisten instituutioiden hapertumiseen.

Ei tunnu täysin epäuskottavalta, etteikö myös Suomessa ohjauksen äkillinen lisääntyminen itseohjautuvuuspainotuksineen voisi liittyä monien perinteisten instituutioiden hapertumiseen.

Toinen syy counsellingin sodanjälkeiseen nousuun USA:ssa liittyi ammattikuntien valtataisteluun. Psykoterapiaa saattoi siellä harjoittaa vain psykiatri, joten kasvaneella psykologikunnalla oli tilausta luoda itselleen toimintamuotoja. Lisäksi psykiatria rasitti/rasittaa lääketieteellinen diagnosointi ja patologistointi. Näillä premisseillä asiakkaasta tuli helposti vain toimenpiteiden kohde, jonka hyvän asiantuntija tiesi häntä itseään paremmin. Tässä maaperässä varsinkin Carl Rogers ja toisaalta Milton Erickson myötävaikuttivat auttamisalojen 'kopernikaaniseen kumoukseen': kaikkietävän asiantuntijan diagnosointi- ja patologistointi-innostuksen laantumiseen ja sitä kautta vähitellen myös opettajan asiantuntijuuden muutoksiin ja koulutuksen itseohjautuvuusnäkökulmiin.

Onko ohjauksen tarve lisääntynyt?

Tässä artikkelissa pyritään kartoittamaan yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka näyttävät lisänneen erilaisia ohjaus- ja neuvontapalveluja. Onko siis perusteltua sanoa, että ohjauksen tarve on lisääntynyt? Yksilön tiettyä toimintaa voidaan selittää yksilön tarpeella toimia juuri tietyllä tavalla, ja havaittu toiminta on puolestaan paras todistus tarpeen olemassaolosta. Eli joudutaan psykologian varhaishistoriasta tuttuun kehäpäätelmään. On aihetta epäilyyn, jos meille kerrotaan, että yksilöllinen koulutuksen, ohjauksen tai jonkin muun 'tarve' lisääntyy tai vähenee tietyllä hetkellä. Pikemminkin lienee kysymys päättäjien ja virkamiesten tarpeesta perustella päätöksensä tilanteeseen sopivalla retoriikalla. Toisaalta tarpeisiin vetoaminen voi johtaa konservatiivisiin ratkaisuihin koulutussuunnittelussa. Mannisen (1996) mukaan sekä behavioristinen että humanistinen koulutusnäkökulma pohjautuvat kaavaan *tarve - tavoitteet - opetus - arviointi*, joka on kuitenkin riittämätön ja takaperoinen pyrittäessä oppimaan muutosta, ei vain sopeutumista varten.

Koulutuksen tai ohjauksen yhteiskunnallisen tarpeen johtaminen oletetuista yksilöllisistä tarpeista on vähintään yhtä ongelmallista. Toisaalta 'yhteiskunnalla' tai 'työelämällä' tuskin voi olla yksilöistä ja intresseistä riippumattomiakaan tarpeita. 1990-luvun markkinavetoista aikuiskoulutuspohtiikkaa pohjustaneet 1980-luvun lopun valtioneuvoston periaatepäätökset korostivat aikuiskoulutuksen "tarvetta pystyä joustavasti ja tehokkaasti vastaamaan työelämän nopeaan kehitykseen" ja "aikuisten omaehtoiseen koulutustarpeisiin perustuvaan koulutuskäytäntöön".

Nykyinen käsitys koulutuksen yhteiskunnallisesta tarpeesta palautuu yksilöiden tarpeiden ilmaisuun eli koulutuksen 'vapaaseen' kysyntään. Yksilöllisyyttä ja kilpailuttamista painotetaan peruskoulusta korkeakoulutukseen. Aikuiskoulutuksessa on 1990-luvun ollut vallalla niin sanottu kysyntäteoreettinen ajattelutapa, jota Marja Järvelä (1991) kritisoi. Hänen mukaansa vain koulutusideologiat ja -utopiat voivat olla puhtaita tarpeen määrittäjiä, jotka voidaan palauttaa ajateltujen toimijoiden intresseihin. Utopiat ovat tosin tarpeen osoittamaan tietä yhteiskunnallisesta välttämättömyydestä 'vapauden valtakuntaan'.

Lisääntykö ohjauksen sosiaalinen tilaus?

Pitäen mielessä edellämainitut ongelmat sekä ohjauksen että tarpeiden määrittelyssä lähdetään seuraavaksi tarkastelemaan tekijöitä, jotka oletettavasti ovat lisänneet ohjauksen kysyntää ja sosiaalista tilausta - näin voidaan välttää sana 'tarve', joskaan ei välttämättä siihen liittyviä ongelmia. Yhtenäisenä juonena seuraavassa voidaan nähdä erikoinen ristiriita. Kun yksin pärjäämisen eetos ja individualismi näyttää korostuvan eri tahoilla, tulee yhtäaikaan entistä selvemmäksi, etteivät yksilön toiminnan ehdot ole kenenkään yksin hallittavissa.

1 Tuotannon, talouden ja ammattien muutokset

Modernin maailman muutos on paitsi nopeampaa myös laajempaa ja syvempää kuin minkään aiemman sivilisaation, väittää *Anthony Giddens* (1994b). Maailma tuntuu juoksevan pakoon, vaikka olisimme miten nopeita, joustavia ja tehokkaita. Usko 'edistykseen' ja tieteellisen tiedon kumuloitumiseen, ylipäänsä usko asioiden hallittavuuteen tuli tiensä päähän viimeistään viime vuosikymmenen vaihteessa. Hallitsijoiksi ovat nousseet jatkuvia uhreja vaativat, entisaikojen jumalia muistuttavat markkinavoimat.

Työelämässä ei enää riitä kyky valita valmiista vaihtoehtoista, vaan myös vaihtoehdot on luotava itse. Ammatteja syntyy ja katoaa, ja työtehtävien sisällöt ovat jatkuvassa ja ennustamattomassa liikkeessä. Rakennemuutosten keskellä rakenteet tuntuvat musertavan yksilön ja rajoittavan toimintaa, mutta toisaalta Giddensin (1984) mukaan yhteiskunnalliset rakenteet myös mahdollistavat toiminnan eivätkä ole siten ihmisten kannalta yksioikoisesti jotain 'ulkoista' ja uhkaavaa.

Toiminnan mahdollistamiseksi työelämän muutosten keskellä sekä työnantajat että työntekijät korostavat ns. yleisten työelämätaitojen merkitystä. Tarvittavia taitoja ovat esimerkiksi yhteistyö- ja oppimistaidot, taito suunnistaa ennakoimattomissa tilanteissa tai kyky arvottaa ja poimia informaation joukosta jotakin merkityksellistä. Tanskan aikuiskoulutuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportissa *Qualifications in the year 2001* (1991) ihmetellään, miksi laajat henkilökohtaiset taidot asetetaan etusijalle pätevyysvaatimuksista keskusteltaessa, mutta helpommin mitattavat oppiaineet ja taidot sisällytetään kuitenkin yhä varsinaiseen koulutussuunnitteluun. Tanskalaisten raporttia lainannut Ahola (1992) kysyy, olisiko ammatillisen koulutuksen kehittämisessä otettava oppia yleisiä työelämätaitoja korostavan ohjaavan koulutuksen ratkaisuksista.

Kun yksin pärjäämisen eetos ja individualismi näyttää korostuvan eri tahoilla, tulee yhtä aikaa entistä selvemmäksi, etteivät yksilön toiminnan ehdot ole kenenkään yksin hallinnassa.

2 Aikaiskoulutusjärjestelmän itseohjautuvuuspainotukset

Aikuiskoulutusjärjestelmän muuttuessa tarvitaan entistä enemmän ohjausta ja neuvontaa. Aikuiskoulutusta on tarjolla määrällisesti paljon ja joustavia vaihtoehtoja löytyy, mutta koulutusvaihtoehtoista tai opintososiaalisista eduista on vaikea saada yhtenäistä tietoa. Lisäksi ostopalvelujärjestelmän takia opiskelijat joudutaan valitsemaan koulutukseen pian sen jälkeen kun päätös koulutuksen järjestämisestä on tehty.

Tällöin ohjauksen ammattilaisenkin on vaikeaa pysyä perässä. Suunnittelu-aikaa ei ole sen paremmin koulutuksen toteuttajalla kuin koulutuksen tarvitsijallakaan.

Uusi, joustavaksi mainittu aikuiskoulutusmalli perustuu monimuoto-opetukseen ja itseohjautuvuuteen. Järjestelmässä voivat parhaiten toimia ne, joilla on jo opiskelutaitoja. Koulutuksellinen epätasa-arvo voi siten lisääntyä. Uuden opetusteknologian vaikutukset koulutustasa-arvon kannalta ovat ristiriitaisia.

Paradoksaalisesti näyttää siitä, että mitä enemmän itseohjautuvuutta opiskelijalta edellytetään, sitä enemmän tarvitaan myös ohjausta. Erimuotoiset ohjaukselliset työtavat näyttävätkin lisääntyneen myös ammatillisen aikuiskoulutuksen osana. OECD-maiden työvoimakoulutus-ohjelmien seurantatutkimuksessa havaittiin niiden koulutusohjelmien vaikuttavuus parhaaksi, jotka oli kohdennettu tietylle ryhmälle ja joissa henkilökohtaisen ohjauksen osuus oli merkittävä (Reuterswärd 1995).

Paradoksaalisesti näyttää siltä, että mitä enemmän itseohjautuvuutta opiskelijoilta edellytetään, sitä enemmän tarvitaan myös ohjausta.

3 Hyvinvointipalvelujen verkostuminen

Teollinen yhteiskunta, jollainen Suomikin on ainakin osittain ollut jo kauan ennen 1960-luvun suurta muuttoa, loi omat traditionsa ja rakenteensa, joiden purkautumista olemme nyt todistamassa. Hyvinvointivaltioprojekti näyttää nyt vaihtuneen joksikin, jolle ei ole vielä nimeä: markkinaohjautuvuudeksi sekä yhteiskunnan säätelyn ja erilaisten *turvaverkkojen purkamisprojektiksi*. Taustalla vaikuttavat kansainväliset talouden ja sosiaalipolitiikan muutokset, kuten 1970-luvun energiakriisi, tietotekniikka ja tuotannon verkostuminen, työttömyys, julkisen hallinnon säästötoimet ja yhdentymiskehityksen paineet ylipäänsä. Julkisilla aloilla haetaan uusia toimintamuotoja. Asiakkaan/kansalaisen/opiskelijan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämisen sanotaan olevan haaste, koska jatkossa ihmisten omat voimavarat ovat entistä keskeisempiä muiden resurssien vähetessä.

Kohon (1994) mukaan yksilön sosiaaliturvan tulisi rakentua jatkuvien koulutusinterventioiden varaan. Sosiaalipolitiikka joutuu yhä useammin katsomaan koulutus- ja työvoimapolitiikan suuntaan. Aktiivinen sosiaalipolitiikka saisi ihmiset pysymään paremmin työelämän syrjässä kiinni, ei kuitenkaan välttämättä vain kapeasti ymmärretyyn palkkatyön. Toisaalta myös perinteisellä sosiaalipolitiikalla, riskien tunnistamisella ja ennaltaehkäisyllä, on nykyoloissa kysyntää. Koulutuspolitiikka puolestaan on rakentunut yksipuolisesti koulutusjärjestelmän ja oppilaitosten varaan, eikä ole kiinnitetty huomiota siihen, mihin ihmiset sijoittuvat koulutuksen jälkeen. Nykyisen työttömyyden oloissa koulutuspolitiikka joutuu puolestaan katsomaan sosiaali- ja työvoimapolitiikan suuntaan. Vastaavasti myös työvoimapolitiikka joutuneen laajentamaan näkökulmaansa.

Ulrich Beckin mukaan instituutioiden purkautuessa yleinen hämmennys ja vastustus niin instituutioiden sisällä kuin niiden ulkopuolella suosii sellaisten tukiverkoston muodostumista, jotka edellyttävät henkilökohtaisia suhteita ja ylittävät systeemien ja instituutioiden puitteet (Beck 1994).

Ohjaustyötä ei voi tehdä verkostumatta. Yhteistyöjärjestelmiä on pyrittävä jatkuvasti rakentamaan eri tahoille. Ohjaava työ on luonteensa vuoksi erilaisilla rajapinnoilla liikkumista, siksi sitä on vaikea määrittellä perinteisin termein. Ohjaava koulutus ja muu ohjaus rikkoo auttamisammattien lainsäädännön, instituutioiden ja koulutuksen myötä syntyneitä järjestelmärajoja. Ohjaus voi siten tuoda tähän päivään joitakin piirteitä tulevaisuuden tavasta auttaa aikuisia.

4 Aikuiskoulutusjärjestelmän legitimaatio perustan muutos

Kirjoituksen alussa esitettiin väite, jonka mukaan itseohjautuvuutta korostavassa aikuiskoulutuksessa perinteinen opetus ja didaktiikka hapertuvat ohjauksen tullessa niiden tilalle. Perinteisten koulutusinstituutioiden oletetun purkautumisen ja uusien muodostumisen taustalla voidaan nähdä koulutuksen legitimaatioperustan muuttuminen, mutta ei murtuminen. Väitettä on toistaiseksi vaikea osoittaa sen paremmin oikeaksi kuin vääräksi, mutta väitettä voitaneen kuitenkin käyttää ohjauksen tarkastelun heuristisena taustaolettamuksena.

Hyvinvointivaltiota puretaan ja tuotetaan 'jokainen on oman onnensa seppä' -ajattelua, jolloin koulutuksen alueella korostuu itseohjautuvuus ja abstrakti yksilöllisyys. järjestelmä ei voi kuitenkaan toimia käytännössä ilman riittävien ohjausmahdollisuuksien järjestämistä. Toisaalta aikuiskoulutus - ja ohjaus sen osana - saa oikeutuksensa yhtäaikaan aivan päinvastaisesta suunnasta, hyvinvointivaltion vanhanaikaisiksi väitetyis

5 Normaalina pidetyn elämänkaaren muutokset

Esimerkkejä talouden rakenteiden ja mielen rakenteiden yhteyksistä tarjoaa EU-Suomessa uudelleen ajankohtaiseksi tullut 1960-luvun suuren muuton aika, jonka parhaat kuvaukset löytyvät kaunokirjallisuudesta ja kerätyistä elämäkertoista. Kuisman (1989) mukaan tekniseksi säätelykeinoksi tarkoitettu peltojen paketointi merkitsi maaseudun kannalta sen omimpien arvojen särkemistä: raivauksen, viljelyn ja tiedostamatta pyhitetyn maan julkista hylkäämistä. Moilanen (1984) havaitsi maaseutuväestön selkäsairauksien lisääntyneen samaan aikaan huomattavasti. Tilastokasvu ei selity vain terveystalouden käytön lisääntymisellä, vaan ihmiset eivät sananmukaisesti jaksaneet kantaa tarpeettomuuden tunnetta. Siltalan (1994) mukaan yksin pärjäämisen eetos pystyy sitomaan ahdistuksen silloin, kun ponnistuksen ja palkinnon suhde on kutakuinkin ennustettavissa; nyt niin ei enää ole. Syrjäytyminen ei jää asialliseksi vastoinkäymiseksi, vaan elämäkertatutkimusten valossa näyttää siltä, että siitä voi tulla yksilölle osoitus koko sisimmän olemuksen kelpaamattomuudesta.

Hahmottomassa tilanteessa voi nyt olla kuka tahansa työtön tai työssä oleva, koulutustasosta tai muista taustoista riippumatta. Työttömyyden myötä on kadonnut tärkeä aikuisen elämää jäsentävä elementti. Yksilöltä vaaditaan paljon, jotta hän voi pitää itsensä koossa ja säilyttää itsekunnioituksensa. Tarvitaan peilejä - toisia -mielettömyyden kokemusten torjumiseksi. Samalla muutokset ovat saaneet yksilön normaaliin pidetyn elämänkaaren katkeilemaan, murtumaan ja halkeilemaan, jolloin voi olla vaikeaa nähdä mennyttä tai tulevaa. Aikanaan hankittu koulutus ei riitäkään, vaan yksilön tulee olla valmis siirtymään uusiin tilanteisiin kuten uudelleenkoulutukseen (oppimaan oppiminen yleisenä työelämätaidona). Ilman tilanteiden yhteistä uudelleentulkintaa voi olla vaikeaa siirtyä vaiheesta toiseen katkosten ja murroskohtien kautta.

Ohjaavan koulutuksen laatua kartoittavissa asiantuntijahaastattelussa (Onnismaa 1994) ohjaava koulutus määriteltiin yritykseksi tuoda voimavaroja sinne, missä yhteiskunnalliset rakenteet hiertävät, ja rakenteelliset ristiriidat näkyvät ja tuntuvat yksilöllisinä. Työttömyys tai muunlainen epävarmuus voi jähmettää toimintakyvyn. Siltala (1992) toivoo suurempaa liikkuvuutta pysyviksi naulatuista rooliasetelmista: on voitava olla välillä yksin ja välillä yhdessä, välillä vahva ja välillä heikko. Esimerkiksi ohjauksen yhteydessä tarjoutuvat uudet toiminnalliset kentät voivat luoda edellytyksiä 'tarinoiden vaihdoksille' ja liikkuvuudelle jähmettyneistä asetelmista.

6 Uudet 'minuuden rakentamisen' tekniikat, identiteettityön yksinäisyys

Identiteettiä ei voi enää rakentaa nojautuen yhteisiin päämääriin ja merkityksiin kuten traditionaalisessa yhteiskunnassa. Sartren termiä käyttäen *Ulrich Beck* toteaa, että meidät on tuomittu yksilöitymään. Hän pitää yksilöitymistä historiallisesti ristiriitaisena sosialisatioprosessina. Aiemmasta, Durkheimin ja Weberin

kuvaamasta yksilöitymisestä nykyinen eroaa siinä, että ihmisiä ei enää 'vapauteta' traditionaalisesta varmuudesta teolliseen yhteiskuntaan, vaan teollisesta yhteiskunnasta globaalin riskiyhteiskunnan pyörteisiin. Joidenkin yhteiskuntatutkijoiden mukaan yksilöiden tulee nyt täyttää yhteiskunnalliset velvoitteensa *pyrkimällä toteuttamaan itseään, ei* keskinäisen riippuvuus- ja velvoitesuhteiden pohjalta. Yksilön pitää kontrolloida elämäänsä siten, että hänen valintansa tässä maailmassa ilmaisevat ja todellistavat "sisäisen minän totuutta". Aikuiskoulutuksen itseohjautuvuusihanne voidaan tästä näkökulmasta nähdä identiteetin rakentamiseksi muuttumisen aikuiskasvatuksellisenä vastineena (Beck 1993; 1994; Rose 1995; Pasanen 1994).

Zygmunt Baumanin kielikuvan mukaan yksilö rakensi aiemmin identiteettiään etenevänä kertomuksena kuin pyhjinvaeltaja, mutta nyt hän vaihtaa identiteettejä ja välttää sitoutumista kuten turisti. Ehkä ei ole enää mieltäkään tehdä tänään samoin kuin eilen, toisin kuin perinteiden vielä ohjatessa meitä. Etsiessämme turvallisuutta ja tehdessämme samoin kuin ennen tulemmekin toistaneeksi pakonomaisesti samaa. C.G. Jungin ajankohtaisen huomautuksen mukaan sekä liiallinen menneeseen takertuminen että menneen kieltäminen ja suin päin uuteen hyppääminen ovat ikään kuin saman asian kääntöpuolia. Kummankin vastakohtana on reflektiivisyys, kyky ja halu asettaa senhetkinen toiminta yhteyksiinsä, toiminnan lähtökohtien ja mahdollisten seurausten pohdinta, itsestänselvyyksien problematisointi. Onnistunut ohjaus voinee tässä yhteydessä toimia samansuuntaisesti kuin onnistunut terapia, eli se voi tukea uusien, voimavaroja tukevien tarinoiden syntyä ja toisin toimimista toiston sijasta.

Toisenlaista asiantuntijuutta

Elämänmuutokset ovat aina vaatineet psyykkistä 'uudelleenorganisointia', joita aiemmin oli mahdollista käydä läpi yhteisöllisten ja perinteisten siirtymäriittien avulla. Nyt muuttunutta minää on tutkittava ja rakennettava osana yksilön 'refleksiivistä prosessia', jossa yhteiskunnallisia ja henkilökohtaisia muutoksia pyritään sovittamaan yhteen. Tätä tehtävää voi olla vaikea suorittaa ilman eri elämänalueille ulottuvia asiantuntijajärjestelmiä, jotka täyttävät yhä syvemmillä yhteiskunnan kontingenssin vyöhykettä. Asiantuntijajärjestelmät eivät osallistu pelkästään modernisuuden institutionaalisen järjestyksen, vaan myös minän muodostumiseen (Beck 1993; Giddens 1994b).

Myös asiantuntijuus on itsessään toisenlaista kuin ennen. Se perustuu neuvojan ja asiakkaan yhteiseen tietoisuuteen siitä, että asiantuntijatieto on yhtä suhteellista ja muuttuvaista kuin muukin maailma. Neuvonnan asiakkaiden kannalta tämä on sekä vapauttavaa että ahdistavaa (Giddens 1994a). Ohjaustyö edustaa selkeästi tätä 'toista asiantuntijuutta'. Kaiken kaikkiaan voidaan esittää väite, että juuri ohjaus- ja terapiasuuntausten sodanjälkeinen kehitys vei pohjaa käsitykseltä 'kaikkietävästä' asiantuntijasta monilla muillakin auttamisaloilla. Nykyisin esimerkiksi ohjaavan koulutuksen opettajien työtä voi määritellä "antiprofessionalismin. kautta itseään määritteleväksi professioksi" (Vehviläinen 1996). Myös Peavy (1996) korostaa taitavan ohjauskäytännön rakentuvan tiedeperustaa enemmän 'kansanviisauteen', kulttuurisesti herkkään kommunikointiin ja paikalliseen pikemmin kuin 'yleispätevään tietoon'. Ohjaustyöntekijät ja asiakkaat toimivat yhteistyössä *best guess* -strategialla.

Osa ohjauksen ideologiaa kuten asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioitus on tullut ainakin puheen tasolla arkitiedoksi ja itsestään selvyydeksi, mutta samalla on yhä vaikea mieltää tai kuvata ulkopuolisille - - esimerkiksi rahoittajille - mitä ohjauksessa voi tapahtua, mitä hyödyllistä ohjaaja 'tekee' (vrt. määritelmä yllä: "antaa aikaa, huomiota, kunnioitusta..."), tai miksi ohjausta ylipäänsä tarvittaisiin. Vaikeus mieltää ohjaustoiminnan luonnetta voi osaltaan kertoa myös rationaalis-individualistisen ihmiskuvan sitkeydestä: etujaan laskelmoiva *homo oeconomicus* eli 'kunnan ihminen' ei tarvitse ohjausta, koska hän tietää muutenkin mitä tehdä (Lahikainen 1995). Yllä kuvatut yhteiskunnalliset muutokset ovat kuitenkin vaikuttaneet siihen suuntaan, ettei tällainen 'järkevyys' ole enää mahdollista, jos on koskaan ollutkaan.

Yksilöä vaaditaan selviämään omin avuin tilanteessa, jossa pärjättäisiin vain tunnustamalla, ettei maailma ole yksin hallittavissa. Toisaalta yhteisten merkitysten ja paljonpuhuttujen "suurien kertomusten" kadottua näköpiiristä on tullut enemmän tilaa moniäänisyydelle ja yksilöiden omille tarinoille. Vähemmän on siten jäänyt tilaa "oikealle", opetuksen kautta omaksuttavalle ja valtarakenteita vakiinnuttavalle tiedolle (Aronowitz & Giroux 1991). Samalla ovat kuitenkin kadonneet myös ne koordinaatit, joiden avulla yksilöt ovat voineet työstää identiteettiään ajassa etenevänä kertomuksena. Yksilön raskaaksi - tai sietämättömän kevyeksi - tehtäväksi jääkin identiteetin jatkuva työstäminen uudelleen tilanteen mukaan. Tarvitaan aikaa ja tilaa, usein myös turvallista sosiaalista ympäristöä muutosten käsittelemiseksi ja päällekaatuvalta vaikut-tavan maailman asuttamiseksi uusilla merkityksillä.

LÄHTEET

Ahola, J. 1992. *Työntekijöiltä odotetaan yleisiä pätevyyskykyä, kykyä sopeutua ja joustavuutta. Aikuiskasvatus* 3/92.

Beck, U. 1993. *Risk Society. Towards a New Modernity. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.*

Beck, U. 1994. *The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization. In: Beck, U., Giddens, A. & Lash, S.: Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order Cambridge: Polity Press.*

Bond, T. 1994. *Standards and Ethics for Counselling in Action. London: Sage Publications.*

George, R. & Cristiani, T. 1990. *Counseling. Theory and Practice. Third Edition. New Jersey: Prentice Hall.*

Giddens, A. 1994a. *Living in a Post-Traditional Society. In: Beck & al. 1994.*

Giddens, A. 1994b. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge. Polity Press.*

Giddens, A. 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration. Cambridge. Polity Press.*

Hansen, J., Stevic, R. & Warner R. 1977. *Counseling. Theory and Process. 2nd ed. Allyn and Bacon: Boston.*

Järvelä, M. 1991. *Palkkatyö ja koulutustarve. Tutkimus palkkatyön kasvusta, ammatillistumisesta ja toimijoiden strategioista Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Helsinki: Tutkijaliitto.*

Järvinen, P., Katajisto, J., Kellberg, A. & Onnismaa, J. 1996. *Ohjaavan koulutuksen opetussuunnitelmien laatiminen. Helsinki: Opetushallitus.*

Koho, A. 1994. *Haastattelu sosiaali- ja terveysministeriössä lokakuussa 1993. Julkaisussa Onnismaa 1994.*

Kuisma, J. 1989. *Maaseudun elämäntavan muutos ja sen suhde joukkoviestintään. Helsinki.*

Lahikainen, S. 1995. *Esitelmä Ammatti-instituutin ohjaavan koulutuksen kehittämispäivänä 7.12.*

Manninen, J. 1996. *Training for Jobs or Learning for Change. Labour market training strategies in a late modern society. Paper for the ESREA European Research Seminar European Integration and Active Citizenship. Tallinn, Estonia, August 22-25 1996.*

Moilanen, O. 1984. *Elämän puhuteltavana. Tutkimus ahdistuksen käsittelystä herännäisyyden alkuvaiheessa ja tämän vuosisadan alussa. Therapie-säätiö. Helsinki.*

Nummenmaa, A. R. 1993. *Ohjaus ammattikäytäntönä. Esitelmä ohjausalan seminaarissa "Mikä meitä yhdistää", Malmin yläaste 7.5.*

Onnismaa, J. 1994. *Ohjaavan koulutuksen laadun arviointi. Julkaisussa Onnismaa, J. & Taskinen L.: Ohjaavan koulutuksen arviointia. Rajankäyntiä aikuisopetuksen, sosiaalityön, lyhytterapian ja kuntoutuksen kesken. Opetushallituksen Arviointi ja seuranta -raporttisarja 4/94.*

Pasanen, H. 1995. *Institutionalisoituuko, itseohjautuvuus? Itseohjautuvuuden ja ohjauksen rakenteistuminen andragogiikan uudeksi toiminnalliseksi periaatteeksi. Väitöskirjan tutkimussuunnitelma. Helsingin yliopisto, kasvatustiede/aikuiskoulutus.*

Peaty, V. 1996. *Counselling as a Culture of Healing. British journal of Guidance and Counselling Vol. 24,141-150. No. 1/96.*

Qualifications in the year 2001. 1991. Danish Research and Development Centre for Education. June.

Reuterswärd, A. 1995. *Does Labour Market Training Improve Job Prospects? In: Mikkola, L. & Räisänen, H. (eds.) Evaluating Labour Market Training - Outcome and Effectiveness Proceedings from the Seminar in Helsinki, August 1995. Ministry of Labour. Labour Policy Studies 122. Helsinki 1995.*

Rose, N. (1995) *Eriarvoisuus ja valta hyvinvointivaltion jälkeen. Teoksessa Eräsaari, R. & Rahkonen, K. (toim.): Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta. Tampere: Gaudeamus.*

Shertzer, B. & Stone, S. 1980. *Fundamentals of Counseling. Third edition. Dallas: Houghton Mifflin Company.*

Siltala, J. 1994. *Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan. Keuruu: Otava.*

Siltala J. 1992. *Suomalainen ahdistus. Huoli sielunpelastumisesta. Keuruu: Otava.*

Vehviläinen, S. 1996. *Adult Education and the "Integrated Codes". The Case of Career Orientation Training in Finnish Labour Market Training. Paper to be presented in ESREA seminar Adult Education and the Labour Market 111. University of Leeds, March 30 -April 1.*

VIITE

1. Toimintakentän moninaisuutta anglosaksisessa maailmassa kuvaavat seuraavat ammattinimikkeet: Guidance counselor, career counselor, drug counselor, marriage and family counselor, college counselor, financial planning counselor, psychological counselor, community counselor, employment counselor, rehilitation counselor, vocational counselor, career planning and placement counselor, agency counselor, sex counselor, public offender counselor, mental health counselor, geriatrics counselor. Ei ole yllättävää,

2. Artikkelin kirjoittajan lisensiaattitutkimus "Ohjaavan koulutuksen laatu ja vaikuttavuus. Ohjaus- ja neuvontatyön instituutioitumisen tarkastelua" kuuluu aikuiskoulutuksen vaikuttavuuden tutkimusprojektiin "Aikuiskoulutuksen institutionalisoituminen ja avointen opiskelijajärjestelmien muodostuminen". Helsingin yliopisto, kasvatustieteen laitos.

OPPIJAN TUKIVERKOT

Oheinen Jussi Onnasmaan artikkeli pohjustaa ensi keväänä ilmestyvää Aikuiskasvatus-lehden teemanumeroa Oppijan tukiverkot (2/1997). Toimituskunta toivoo artikkelin motivoivan sen sisältöön ja väittämiin reagoiviin kirjoituksiin teemanumerossa.

Teknillisen korkeakoulun täydennyskoulutuskeskus järjesti kuluvana syksynä kolmiosaisen koulutustapahtuman, jossa esitellyt mielenkiintoisimmat tutorointi- ja mentorointikokemukset esitellään myös teemanumerossa. Numeroon tarkoitetut artikkelit ja kirjoitukset tulee lähettää toimitukseen 27.2. mennessä.